

ISSN 1652-7224 ::: Publicerad den 6 juni 2006

[Klicka här för en utskriftsvänlig pdf-fil](#)

[Läs mer om fotboll på idrottsforum.org](#)

Hur dömer domarjäveln? En studie av det problematiska beslutsfattande

Bo Carlsson

Idrottsvetenskap, Malmö högskola

En vanlig missuppfattning på det förvaltningsrättsliga området är att rätten fungerar som en strömbrytare: stifta en lag och oönskade förhållanden eller beteenden försvinner. Så enkelt är det nämligen inte, och skälet är att det finns en förmedlande länk mellan den rättsliga regleringen och det den avser att reglera; det är rättstillämparen. Och här finns en annan vanlig missuppfattning på det rättsliga området, nämligen att rättstillämparen fungerar lika mekaniskt som strömbrytaren: denne bedömer det oönskade beteendet, studerar tillämpbar reglering, och ingriper i enlighet med lagens bokstav. Och så enkelt är det inte heller. I själva verket är den rättsliga tillämpningsprocessen som en svart låda; det är svårt att få tillgång till innehållet, men om man får det kan många företeelser i samhället förklaras. Detta gäller till exempel vid beslut i socialförsäkringsärenden, skatteärenden, polisiära ärenden, och, inte minst, inom idrotten, där rättstillämparen är domaren.

Bo Carlsson, idrottsforskare med rättssociologisk bakgrund, har studerat fotbollsdomaren som rättstillämpare, och i enlighet med rättssociologisk forskningstradition intresserar han sig för människan bakom rättstillämpningen. För det är just så man får möjlighet att skärskåda tillämpningsprocessen, genom att förstå att det är människor som tolkar och fattar beslut, och att regelverket bara ger vägledning för beslutsfattandet i kritiska situationer som kräver snabba beslut som kan få omedelbar accept av alla berörda. Fotbollsdomaren, liksom den administrativa rättstillämparen, har stor diskretionär makt, dvs stora möjligheter att själv i detalj utforma regelverket i praktiken. Carlsson genomför här en spännande analys av fotbollsdomarens diskretionära makt i analogi med motsvarande makt vid administrativt beslutsfattande. I fortsättningen kommer vi nog att se på fotbollsdomarens verksamhet med nya ögon – med rättssociologens.

Ett antal fotbollsdomarinsatser har uppmärksammats i massmedia; och då har det främst rört sig om felaktiga beslut, om "domartavor". Det finns emellertid även domare som uppnått veritabel stjärnstatus, typ **Pierluigi Collina** och vår egen Anders Frisk. Men att fotbollsdomare blir föremål för större uppmärksamhet, oavsett anledningen till det, strider egentligen mot den traditionella föreställningen om att en bra domare är "en domare som inte syns". Det verkar emellertid – i tidens anda – som att det idealet håller på att förändras. Det talas dessutom allt mer om att domaren kan sätta sin prägel – **sin profil** – på matchen och dess förlopp.

Men vad är det för profil som domaren ska sätta på matchen, och vad har fotbollsdomaren för speciella egenskaper och karaktär? Finns det rent av en ideal domartyp? Och hur dömer domaren, med vilka strategier och kompetenser fattar de sina beslut, ofta i väldigt forcerade situationer?

En ganska vanlig kommentar i fotbollssvängen är att en bra domare är en domare som inte märks på planen. En del domare har emellertid fått ögonen på sig, såväl publikens som massmedias, och därmed kommit i fokus. En annan, men något ovanligare, kommentar är: "Domaren följer spelreglerna, men har ingen känsla för spelet." I det här sammanhanget framstår John Jairo Toro Rendon som ett utmärkt och klassiskt exempel. Den colombianske domaren dömde VM-matchen mellan Danmark och Sydafrika den 18 juni 1998 på Stadium Municipal i Toulouse. Matchen slutade 1-1, men det fotbollspubliken minns mest från matchen är Rendons dömmande. Av historieböckerna kan man utläsa att det var en tuff, rent av brutal match. Den colombianske stinsen, som massmedia titulerade honom, delade ut tre röda och sju gula kort för tröjdragningar, fördröjning av spelet och sparkar bakifrån. Men i såväl spelarnas som publiken ögon spelades matchen i en vänskaplig anda. Spelarna log förnöjsamt och resignerat och båda lagen var eniga om att domaren förstört matchen. Men till saken hör att Rendon och övriga VM-domare dagarna innan blivit uppmanade av FIFA (Sepp Blatter) att använda reglerna mer strikt och att framför allt se upp med sparkar bakifrån och fördröjningar av spelet. I den meningen fullgjorde Rendon sitt domaruppdrag exemplariskt. Han följde reglerna och FIFA:s direktiv bokstavligen. Men denna "lojalitet" blev även Rendons öde. Han förlöjligades i massmedia och fick inte döma fler matcher under pågående VM.

Under fotbolls-EM 2004 var det **Urs Meier** som kom i blickfånget efter sin insats i matchen mellan England och hemmanationen Portugal, och som sedermera efter **hot och trakasserier** stoppade pipan i byrålådan. Vem blir det under VM i Tyskland? **Trettio domare** kommer att synas, mer eller mindre – och då i dubbel bemärkelse. Finns det några odds på någon vadslagingsbyrå?

Vem vill egentligen bli domare under dessa vanskliga förutsättningar?

Föreliggande essä har som syfte att belysa vilka domarna är, vad som präglar deras bakgrund, deras social liv/domarliv, inställning till dömandet, deras självuppfattning och deras sätt att döma. Presentationen och resonemanget baserar sig på svenska, och närmare bestämt skånska, domare.^[1] Redan nu kan påpekas att domargruppen är *en relativt homogen grupp* i den bemärkelsen att bakomliggande variabler (som bland annat ålder, kön, yrke, utbildningsnivå, familjesituation) inte ger några *större* (signifikanta) skillnader i svaren vad gäller den egna bilden av dömandet och betoningen på viktiga egenskaper i dömandet.^[2] Det finns dock några intressanta skillnader som kommer att belysas i presentationen. Presentationen avslutas med en teoretisk reflektion kring dömandets premisser.^[3]

En empirisk studie

När det gäller ålder bland fotbollsdomare i Skåne kan vi notera att det finns en stor grupp (17%) under 20 år, jämt fördelat på 17, 18, 19 och 20 år, så kallade ungdomsdomare. Annars är åldern rätt jämt fördelad, förutom att i åldersgruppen 41-45 finns det en markant nedgång, något som eventuellt kan förklaras av arbetsmarknadens struktur, då 40-års åldern är extra känslig för arbetslivet och dess karriärvägar.

När det gäller beskrivningen av härkomst har bortfallet i studien (de som inte har svarat på enkäten) sannolikt en stor betydelse eftersom ett en stor del hänför sig till domare med invandrarbakgrund. Så är fallet med Malmö, där en stor del av domargruppen (90%) har invandrarbakgrund. Därför finns det ingen anledning och möjlighet att använda härkomst som bakgrundsvariabel i analysen av enkätsvaren.

Vad som klart framgår är att undervisning och arbeten med personal, service och administration dominerar yrkesvalet. Ett vanligt yrke är lärare, i någon form. Det innebär att yrkeslivet i regel präglas av utbildning, fostran, omsorg, service och administration; uppgifter som kräver både kontroll och social kompetens. Bland andra arbeten märks transporter och monteringsarbete. När det gäller arbetssituation är förbundsdomare något mer stabila, de har arbete eller så studerar de,

ingen är arbetslös – vilket kan vara fallet med distriktsdomare, fast i betydligt lägre utsträckning än bland andra grupper i samhället.[4] Det mest noterbara är att 30% av förbundsdomarna arbetar inom sektorn ekonomi, personal och administration, mot 11% av distriktsdomare.

Många av de intervjuade domarna (38%) har dömt i många år, och mer än 61% har dömt i minst 5 år.

Tabell 1 Antal år som domare (n= 367)

Mindre än 2 år	14,4
2-5 år	24,8
5-10 år	24,0
Mer än 10 år	36,8

En del domare (16%) har också haft ett avbrott i dömandet, för att senare återuppta verksamheten. I hälften av fallen (27 personer) har avbrottet varat i ett år, några få (9 personer) har haft 4-5 års avbrott. Orsaken till avbrotten varierar mycket. Skada eller sjukdom är den vanligaste orsaken, men även graviditet, obehaglig match, avstängning, krig i hemlandet, krävande jobb/utlandsarbete, ändrade familjeförhållande, flytt till annan ort, missnöje med det sätt matcherna tilldelas, svenska språket, kunde inte tolerera diskriminering bland vissa ledare, samt "skulle sluta men kunde inte" anges som skäl.

När det gäller nivån (steg) på dömandet ger tabell 2 en bild av domarnas utbildnings-nivå som fotbollsdomare. Det finns ett stort bortfall på just den frågan (45 personer), men man kan dra slutsatsen att de i varje fall har genomgått steg 1, vilket innebär att närmare 50% av fotbollsdomarna har steg 1-utbildning som enda domarutbildning.

Tabell 2 Nivå (steg) på domarutbildning och i relation till härkomst (N= 322)

Nivå	Antal	Andel
Steg 1	136	42,2
Steg 2	99	30,7
Steg 3	53	16,5
Steg 4	27	8,4
Steg 5	7	2,8

En viss skillnad kan vi se i förhållande till allmän utbildningsnivå som indikerar att högre utbildning även leder till högre domarutbildning. När det gäller utbildningsnivå (skolform) kan vi notera att förbundsdomare har något högre utbildning och att fler har läst eller läser på högskola eller universitet, 35% mot 20% bland distriktsdomare. Tvärtom är grundskolenivå vanligare bland distriktsdomare.

Ett antagande i studien och i enkäten är att civilstånd, boende och socialt umgänge har en betydelse för domarens situation och dennes förutsättningar i sin karriär som domare. Nedan följer ett antal tabeller som försöker ta fasta på det sociala livet.

Tabell 3a Domarens civilstånd (n= 365)

Ensamstående	23,0%
Gift/sambo	61,4%
Skild	4,7%
Andra	11,0%

Tabell 3b Antal barn (n= 364)

Inga	40,9%
Ett barn	10,2%
Två barn	30,5%

Tre barn	12,9%
Fyra eller fler barn	5,5%

Här ska vi poängtera att den stora gruppen ungdomar i åldern 16-25 år (30%) i regel inte är gifta eller sambor. Det innebär sannolikt att det stora flertalet över 25 år (cirka 90%) är gifta eller sammanboende. Det framgår att över hälften (55%) av domarna lever i idrottande familjer, där fotbollen har en relativt stor betydelse, dock något mindre än väntat (35%). Vi kan dock notera att bland förbundsdomare utövar familjemedlemmar i högre grad någon form av idrott, speciellt fotboll, vilket kan tyda på att idrott är en tydligare livsstil i dessa familjer.

Dessa frågor har kompletterats med en öppen fråga om hur familjen upplever att en familjemedlem är domare. Bilden är övervägande **positiv**, men det finns även de som är kluvna och lite **negativa** till dömandet.

I enkäten ställdes även frågan om någon i den närmaste bekantskapen var eller har varit fotbollsdomare, och det visade sig att en fjärdedel (27%) inte har någon bekant som är domare.

Förvånansvärt många domare (54%) anger att de inte utövar någon idrott, men här räknar de förmodligen inte in egen löpträning. Som väntat är fotbollsdomarna generellt intresserade av fotboll. Det är bara 4% som inte går som publik på fotbollsmatcher. De flesta ser fotboll på TV. I studien finns det även några domare (85 stycken) som varit domare i andra sporter, och då i huvudsak i andra bollsporter (81%), men även i vintersport och en i brottning.

Vad som kan vara värt att lyfta fram i den här beskrivningen av fotbollsdomare(n) är följande:

- Det finns en stor grupp ungdomar, under 25 år (cirka 30%).
- Väldigt få kvinnor har hitintills lockats av att bli domare (mindre än 3%)
- Många har humanistisk eller samhällsvetenskaplig bakgrund i sin utbildning
- Det finns en stor grupp domare från forna Jugoslavien.
- Vi finner väldigt få arbetslösa, även i invandrargruppen (under 3%).
- Undervisning och service är de dominerande yrkesinriktningarna.
- Det finns en viss koppling till nivån på stegutbildning och nivån på skolutbildning.
- Cirka en fjärdedel saknar någon bekant som är domare.
- I gruppen över 25 år är de flesta (90%) gifta eller sammanboende.
- Över hälften av kåren lever med idrottande familjer.
- Familjens inställning till dömandet är i regel positiv.
- De flesta har själva spelat fotboll (98%). De flesta i division 4-5.
- Det tittar (55%) eller går (76%) enligt egen uppfattning *ofta* på fotboll.
- Men förvånansvärt många (54%) utövar ingen annan idrott (motion) vid sidan av sitt dömande.
- Några (23%) dömer även i andra idrotter.

Det är tydligt att **intresset för fotbollen** (20%) och behovet av att **vara med i fotbolls familjen** (30%) är avgörande inslag i beslutet att bli domare. En del känner att de har någonting att bidra med (10%), efter avslutad fotbollskarriär eller "utsortering" (att man inte platsar). **Ekonomi** tycks vara relativt oväsentlig (2%), i varje fall som inkörssport till dömandet.[5] Men det kan senare utgöra ett "tillskott i semesterkassan", och i det perspektivet en stimulans till fortsatt dömande. Ingen framför "status" som motiv, något som emellertid implicit framkommer av att över en fjärdedel (28%) menar att dömandet haft **en positiv betydelse i det civila livet**. Många lyfter härvid fram ledarskap och förmågan till att fatta beslut och att hantera konflikter. Trots att domarkåren ibland är en bespottad grupp, har de en viss status i allmänhetens ögon, något som även kan ha betydelse för integration och för känslan av att ha en "legitim" uppgift i samhället, speciellt när det gäller domare med utländsk bakgrund.[6]

Studien vill även belysa vad domarna anser vara viktiga egenskaper i dömandet och vad som upplevs svårast att bedöma. Oavsett på vilken serienivå dömandet görs anses filmningar vara svårast (58%), därefter tröjdragningar (34%) och i mindre utsträckning fula tacklingar. När det gäller de viktigaste kompetenserna för domare skulle tre egenskaper nämnas och rangordnas (tabell 4)

Tabell 4 Vad är de viktigaste kompetenserna för en fotbollsdomare (n= 354). Tre alternativ, nominella världen

Nr 1 Nr 2 Nr 3 Ej rang-

				ordnat
att kunna spelregler	168	105	39	42
att ha bra kondition	8	49	102	195
att ha social kompetens	23	39	54	243
att ha bra självförtroende	24	32	73	223
att ha blick för spelet	117	119	65	48

Domare i åldersgrupperna 16-20 och 35-40 år anser det viktigt att kunna spelregler i högre utsträckning än övriga åldersgrupper. Domare på distriktsnivå prioriterar spelregler i högre grad än förbundsdomare. Konditionens betydelse är jämt fördelat mellan grupperna, och därmed sällan högt prioriterat. Självförtroende prioriteras även i lägre åldrar (16-20 år). Ensamstående prioriterar spelregler i mindre utsträckning än gifta/sambor, 44% jämfört med 55%. Våldigt få sätter kondition som högsta prioritet. Naturligt är att domare med högre domarutbildning (steg 4/5) ger bra kondition högre prioritet (nr. 1 och nr. 2). Självförtroende som en hög prioritering verkar vara vanligare bland steg 1- och steg 2-utbildade domare. Blick för spelet är mindre viktigt som prioritering bland steg 3-domare.

Föreställningarna om viktiga kompetenser kompletterades med frågor kring domarens självbild, hur domaren upplever sig själv både som domare, privatperson och i andras ögon (tabell 5a-d).

Tabell 5 Domarens självbild

<i>Hur upplever du dig själv som domare (n= 361)</i>						
Flexibel	Sympatisk	Lyhörd	Rättvis	Ordning & reda	Formell	Hård
9,7	14,7	6,6	50,4	16,1	0,5	1,9
<i>Hur tror du spelare upplever dig som domare (n= 359)</i>						
Flexibel	Sympatisk	Lyhörd	Rättvis	Ordning & reda	Formell	Hård
5,8	15,5	4,7	46,5	12,8	5,6	8,9
<i>Hur tror du publik upplever dig som domare (n= 355)</i>						
Flexibel	Sympatisk	Lyhörd	Rättvis	Ordning & reda	Formell	Hård
5,3	14,1	5,1	38,3	14,4	8,7	14,1
<i>Hur upplever du dig själv som privatperson (n= 361)</i>						
Flexibel	Sympatisk	Lyhörd	Rättvis	Ordning & reda	Formell	Hård
18,3	33,5	7,5	16,9	23,0	0,6	0,3

Som vi ser finns det en viss glidning i svarsstrukturen. Våldigt få upplever sig som hårda och formella, fler tror att spelarna upplever dem som hårda och formella, och ännu fler tror att publiken upplever dem som hårda. Intressant är även bilden av egen flexibilitet, där egenskaper i privatlivet inte tas med i domarrollen. Det finns även en signifikant relation till ålder i den meningen att desto äldre domarna blir desto mer tror de att *publiken* upplever dem som rättvisa och sympatiska. Självfallet blir följden att de som dömt längre även har samma upplevelse av rättvisa och sympati. Bland de som bor i stad (fler än 25 000 invånare) finns det fler som säger sig uppleva att spelarna anser dem som hårda och formella. Likaså prioriterar domare i stadsmiljö spelregler i högre utsträckning. Social kompetens tycks vara mer prioriterad bland domare som bor på landsbygden eller i mindre ort (färre än 2 000 invånare). Upplevelsen av sig själv som privatperson har även en signifikant relation till utbildning i den meningen att de som upplever sig som flexibla och sympatiska har minst gymnasieutbildning, medan ordning och reda är vanligare bland de med grundskoleutbildning.

Enkätstudien avslutades med tre påståenden som intervjupersonerna skulle ta ställning till (öppna svarsalternativ), oavsett på vilken nivå de dömer (se ovan).

Det första påståendet var: *Den som sig i leken ger, bör leken tåla!* Påståendet behandlar implicit frågan om passivt samtycke och vad man egentligen har accepterat genom att beträda en fotbollsplan. Vad säger reglerna? Vad säger kulturen och praxis? Kommentarer till påståendet kan ge helt olika svar ifall man utgår från att fotboll är en **kampsport** eller ifall det i huvudsak är en **regelstyrd aktivitet**.

Det andra påståendet i enkäten var: *Domaren följer spelreglerna men har ingen känsla för spelet*. Kommentarer till påståendet kan delas upp i antingen **spelförståelse och flexibilitet** eller **regler och ordning**. Givetvis har frågan – eller rättare sagt, påståendet – inkluderats för att belysa distinktionen mellan formella regler och diskretionärt beslutsfattande, och som kommentarerna indikerar finns det i domarkåren en stor variation och ambivalens i förhållningssättet till regler och diskretionärt beslutsfattande.

Det tredje påståendet var: *Om domaren inte ser det kan det vara OK att spela rått och med hjälp av regelbrott*. Domarnas kommentarer i enkäten kan delas in i tre grupperingar. För det första ståndpunkten att utsagan representerar **fusk och en felaktig inställning**. För det andra att åsikten att (den instrumentella) attityden **ingår i modern fotboll**, och det inte går att göra något åt det. För det tredje, vilket i mitt tycke är mycket intressant och fascinerande, finns det kommentarer i enkäten som lägger problematiken på domaren och **domarens ansvar**; det är nämligen domarens uppgift att upptäcka regelvidriga handlingar.

Om vi ska sammanfatta dessa tre påståenden och domarnas kommentarer till dem ger det en splittrad bild mellan

- betoningen på fotboll som kamp och fotboll som regelstyrd verksamhet
- formellt eller diskretionärt förhållningssätt till regler
- fusk som moraliskt fel eller som något oundvikligt.

Denna ambivalenta bild är inte speciellt märklig, då fotboll inte är att likna vid till exempel schack. Fotbollsreglerna är både primära och sekundära i det att de både definierar vad fotboll är och blir definierade (via diskretionära beslut) i praxis och i förhållande till spelets idé. Att det finns ambivalens kring fusk – och att det är domarens ansvar att upptäcka fusk – är inte heller märkligt. Modern fotboll står med ena benet i traditionella fair play-ideal samtidigt som en instrumentell attityd ("vinst till varje pris") tilltar inom idrotten, såväl som i samhället i stort. Men att lägga ansvaret på domaren och dennes kontrollsystem skapar ett moraliskt problem då spelarnas självkontroll riskerar att tunnas ut.[7]

Teoretiska reflektioner: Att fatta "lämpliga" beslut

Fotbollens regler definierar spelet. Men som vi nämnt måste detta nyanseras! Idrotten och dess regelverk är inte att jämföra med schack, där ett brott mot reglerna omedelbart innebär i sin konsekvens att man inte spelar schack längre. En bonde måste flyttas på rätt sätt, annars spelar man inte schack! Inom idrotten har regelsystemet en helt annan funktion. Det är möjligt att springa offside, göra en ful tackling, använda "Guds hand"; kort sagt, man kan begå regelbrott utan att man för den skull upphör att spela fotboll. Spelet är därmed det primära! Att spelet är det primära leder självfallet till svårigheter när det gäller att tillämpa reglerna, att skapa en "rättskultur".

Vi har belyst "tillämparen" via den empiriska presentationen av denne och dennes självbild och föreställningar. Låt oss nu fortsätta med en teoretisk reflektion kring "tillämpningens" premisser.

I stället för att ta sin utgångspunkt i strikt regeltolkning, i formalism (jmf. John Jairo Toro Rendon ovan), bör man betona *spelets idé* (the ethos of the game), vilket är en samling icke officiella och implicita konventioner, vid sedan av de formella reglerna, som bestämmer hur reglerna ska brukas i speciella situationer. Detta är något som måste införlivas genom idrottskulturen, som en form av "tyst kunskap". Trots FIFA:s instruktioner kan vi notera att Rendon var okänslig i sitt formalistiska användande av reglerna och bortsåg från spelets idé; den tysta kunskapen. Det finns även en risk att sanktionens auktoritet tunnas ut vid ett alltför flitigt formalistiskt bruk. I det här sammanhanget måste domaren utveckla det som rättssociologer kallar *diskretionärt* beslutsfattande, vilket innebär att man måste ta hänsyn till situationen – omständigheten – vid händelsen. På så sätt kan domare ibland bortse från att varna för hårt spel, för att upprätthålla spelets idé och atmosfären på planen. Ett alltför formalistiskt bruk av reglerna riskerar att punktera spelets idé.

Dennis Galligan har ingående analyserat det diskretionära beslutsfattandets karaktär i samband med administrativt beslutsfattande, till exempel inom sociala myndigheter, eller för den delen polisen..[8] Låt oss se hur hans resonemang kan

bifra till förståelsen av domarens roll inom idrotten och dess rättskultur. Med diskretionärt beslutsfattande, som Galligan primärt ser som ett positivt värde, avses en situation där "[the] control over a wide range of matters is delegated to officials with varying degrees of guidance as to the policy goals to be achieved or the standards by which they are to be achieved".[9] Den beskrivningen stämmer även på domarnas situation. De har att ta hänsyn till regler, förbundens policy samt till idrottens praxis ("working culture") och till rådande omständigheter. Vidare styrs beslutsfattandet av "ideas of fairness, both in substance and procedure, and non-discrimination".[10] För domarens del är det viktigt att besluten, trots felaktigheter, uppfattas som rättvisa; att det finns en konsekvent linje i avblåsningar och bedömningar. Det innebär att domaren själv ofta kompenserar lag som drabbats av en mer eller mindre tvivelaktig straff. Detta kan självfallet strida mot formell rationalitet, men ger som regel ett positivt substantiellt resultat. Om "kompensationsfilosofin" blir till rutin riskerar den dock att urholka beslutandets legitimitet.

Vidare skriver Galligan: "Discretionary power is often characterized in terms of the authority to choose among alternative courses of action. [?] to choose amongst different courses of action *for good reasons*".[11] I vårt sammanhang är balansen/jämvikten mellan lagen en god grund för beslut. När Galligan talar om diskretionärt beslutsfattande talar han om tre grundläggande element i besluten: att finna fakta, att bestämma kriterier och att relatera kriterierna till fakta. Det innebär: "At one end of the spectrum this task requires the interpretation of given standards in order to apply them, at the other end it is directed to creating standards where none are given [?] He might have to rank given standards according to importance, to decide whether or not to apply to given standards, or whether to depart from them".[12] I det här perspektivet är det faktiskt svårt att föreställa sig något beslut – även formella beslut – som inte inrymmer någon form av diskretionärt beslutsfattande.

Galligan skriver: "It is mistaken to assume either that the immediate object is to translate all discretion into tight rules, or that all discretionary decisions are so unique and individualized that they are impervious to regulation by general standards".[13] Men det finns en klar spänning mellan dessa "ytterligheter". Ju mer tryck det finns för att fastställa generella regler och standardiserade kriterier för beslutsfattandet, desto mindre plats finns det för att närma sig individuella händelser med en öppenhet och en hög grad av flexibilitet. Å andra sidan, om förhållandet är omvänt finns en risk för godtyckliga och mindre samordnade beslut; beslut som även är känsliga för extern påverkan och hänsyn. Men, hävdar Galligan, genom att finna fakta och använda kriterier är även det diskretionära beslutsfattandet specialiserat: "it derives from characteristics inherent in decision-making, in the need to select and characterize evidence, and from our limited understanding of the cognitive process involved".[14]

När man fattar diskretionära beslut finns det andra viktiga motiv än behovet av regelkonformitet och "rättslig förutsägbarhet". Det kan vara behovet att nå konsensus (matchen ska "flyta") och kompromisser eller att vara flexibel gentemot förändringar. Dessa motiv eller ideal kan självfallet konkurrera med idén om ett generellt, abstrakt och övergripande regelsystem. Den förutsägbarhet som regler kan skapa kan i vissa sammanhang förefalla vara en dygd. Men problemet med att formulera regler är att i förväg välja ut ett antal faktorer som kan vara relevanta för beslutet. Dessutom finns det en risk för formalism och bristande flexibilitet. Galligan: "There is often little virtue in making decisions according to precise and inflexible rules".[15] Det är dessutom viktigt att notera att enbart existensen av formella regler inte garanterar att de blir effektivt vidmakthållna i besluten.

Diskretionärt beslutsfattande anses av dess kritiker inkräkta på "the idea of fairness".[16] Här avses att en total oförutsägbarhet i besluten ger upphov till formella orättvisor, och trots en ambition att skapa substantiell rättvisa, saknar diskretionärt beslutsfattande respekt för enskilda individer. Men Galligan påpekar att beslutsfattaren – även en diskretionär beslutsfattare – måste ha en förståelse och kunskap om schysst bemötande; en kunskap som kan ligga outtalad ("tyst kunskap") och bli manifest först då konflikter uppstår mellan substantiella principer och schysst bemötande. I det här sammanhanget har idrottens domare det någorlunda förspänt, genom deras socialisering i idrottens rättvise- och jämlikhetsideal. Det innebär även att tolkningen av olika situationer och beslutsfattandet sker inom en specifik social kontext, idrotten. Galligan igen: "Interpretation does not consist in ascribing just any meaning that anyone may choose, since there are two important constraints on the process: interpretation occurs within a specific community of interests, and is conducted according to by-and-large-agreed standards".[17]

Galligan lyfter även fram ett antal faktorer som påverkar det diskretionära beslutsfattandet. Han talar om sakens natur, vad beslutet berör. Det finns händelser inom idrotten som är lämpliga för formella regler (antal spelarbyten), medan andra händelser förutsätter ett diskretionärt beslutsfattande (glidacklingar och förstärkningar/filmningar). Därefter talar han om den politiska och sociala omgivningen inom vilken besluten ska fattas. Här kan vi lyfta fram FIFA:s instruktioner och dess press på fotbollsdomarna (som i Rendon-fallet). Dessutom är den övergripande samhällsmoralen viktig, och inom idrotten blir det här tal om "vinnarkulturen" och "våldskulturen". Hur påverkar dylika värderingar besluten? Galligan nämner även

ekonomiska hänsynstaganden. Idrotten har genomgått en tilltagande seriositet och en ökad kommersialisering. Hur påverkar marknaden och idrottens professionalisering olika beslutskriterier i idrotten? Därutöver nämner Galligan organisationsstrukturen och dess påverkan.

Slutord

Tveklöst är domarens situation problematisk, när det gäller såväl legitimitet som karriär. Han ska sätta sin prägel på matchen, via snabba beslut, utan att synas, han blir lätt offer för massmedias, publikens och spelarnas kritik.[18] Till sitt förfogande har han regler, som dock måste tillämpas med omdöme, och omdöme växer med erfarenhet och rutin. Det är i sammanhanget värt att notera att attraktiva domaregenskaper som lyfts fram bland etablerade förbundsdomare är social kompetens och självförtroende, medan distriktsdomare prioriterar regler. Detta är värt att notera, då sannolikt förbundsdomarna inte gjort karriär utan att följa formella regler i sin tidiga karriär. Men när de väl etablerat sig som förbunds- och elitdomare är regelverket av mindre betydelse och reglerna tillämpas än mer diskretionärt, baserat på social kompetens och självförtroende (jmf. **en svensk FIFA-domares beskrivning**).

Noter

- [1] Presentationen bygger på en enkätstudie 2004, som skickades till samtliga fotbollsdomare i Skåne (totalt= 627), oavsett nivå på serie. Enkäten baserar sig både på standardiserade frågor (med fasta svarsalternativ) och icke-standardiserade frågor (med öppna svarsalternativ). Enkäten besvarades efter två påminnelser till slut av 367 domare. En orsak till bortfallet kan vara det stora antalet domare med invandrarbakgrund, i Malmö 90% av det totala antalet domare (n= 131).
- [2] En bakomliggande orsak till enkätstudien har varit behovet av en ”rekryteringsstrategi” inom Skånes Fotbollsdomarförbund. Årligen (2003) slutade cirka 20% att döma, och i de flesta fall rör det sig om domare som knappt börjat sin domarkarriär. Frågan som uppkommer är huruvida det är effektivt att ha en rekryteringsstrategi som riktar sig brett, eller om det vore lämpligare att fokusera rekryteringsarbetet på speciella målgrupper. För att utveckla en dylik strategi krävs en kunskap om de domare som – trots allt – fortsätter att döma, såväl på elitnivå som på lägre nivåer. Kort sagt, vad är det för gemensamma drag och likheter som kännetecknar den stabila gruppen av fotbollsdomare, och vad är det som lockar dem att fortsätta sin domarkarriär? Vad är det som gjort att just de blivit fotbollsdomare och hur är deras domarsituation. När projektet startade förelåg ett problem vad gällde rekrytering av fotbollsdomare. Under tiden som projektet har pågått har läget emellertid förändrats, och rekryteringen verkar vara något enklare. Denna förändrade situation kan säkerligen spåras till det tilltagande intresset för fotboll i samhället, med stigande publiksiffror, vilket även gör dömandet mer attraktivt; fler vill vara med och delta i ”fotbollens hausse”.
- [3] För ytterligare teoretiska reflektioner, se: Carlsson, Bo (2006) ”Blowing the Whistle? A quantitative and qualitative analysis of formal and discretionary powers of referees in Swedish football“, *Entertainment and Sports Law Journal* (U K). <http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/law/elj/eslj/>
- [4] Med förbundsdomare avses domare som dömer division 4 och högre (n= 72), och distriktsdomare är de som dömer division 5 och lägre (n= 293).
- [5] En svensk fotbollsdomare tjänade i april 2005, beroende på nivå, mellan ca 6.600 kr (allsvenskan) och ca 500 kr (division 6–7) per match.
- [6] Dömandet inom idrott är nog en av de få sfärer i samhället där en person med invandrarbakgrund kan bestämma – ha auktoritet – över en svensk.
- [7] Jmf., Carlsson, Bo (1999) ”Fotbollens rättskultur: Sportsligt uppträdande och en test av reglernas gränser!;” *Retfærd: Nordisk Juridisk Tidskrift*, (4):55-69.
- [8] Galligan, Dennis (1992) *Discretionary Powers*. Oxford: Clarendon Press.
- [9] *ibid.*, s. 2.
- [10] *ibid.*, s. 5.
- [11] *ibid.*, s. 7.
- [12] *ibid.*, s. 11.
- [13] *ibid.*, s. 30.
- [14] *ibid.*, s. 35.
- [15] *ibid.*, s. 283.
- [16] *ibid.*, s. 153.
- [17] *ibid.*, s. 293.
- [18] Vi kan i praktiken tala om han, då enbart 3% av domarna är kvinnor.

Copyright © Bo Carlsson 2006.

All rights reserved. Except for the quotation of short passages for the purposes of criticism and review, no part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the author.

[Klicka här för en utskriftsvänlig pdf-fil](#)

www.idrottsforum.org

Redaktör **Kjell E. Eriksson**

Ansvarig utgivare **Aage Radmann**